

Πίστη και Βίωμα της Ορθοδοξίας

Αγραλίδη Κωνσταντίνου

«Οι εκκλησιολογικές εκτροπές του Χριστομονισμού και του Πνευματομονισμού στην Εκκλησιολογία. Λόγοι για τους οποίους κρίνεται αναγκαία μια συνθετική θεώρηση της Χριστολογίας και Πνευματολογίας στο πεδίο της Εκκλησιολογίας».

Αθήνα Μάρτιος 2006

Περιεχόμενα

1. Εισαγωγή	2
2. Κεφάλαιο 1° <i>Χριστομονισμός</i>	3-6
3. Κεφάλαιο 2° <i>Πνευματομονισμός</i>	6-8
4. Κεφάλαιο 3° <i>Σύνθεση Χριστολογίας και Πνευματολογίας</i>	8-10
5. Συμπερασματικά.....	11
6. Βιβλιογραφία.....	12

Εισαγωγή

Η γένεση του εκκλησιολογικού ενδιαφέροντος στη Δύση ξεκίνησε πολεμικά για να καταλήξει τον 20^ο αιώνα σ' έναν ειρηνικό διάλογο μεταξύ όλων των χριστιανικών Εκκλησιών. Η Εκκλησιολογία ως εφαρμογή της θεολογίας στην πίστη, στη λατρεία και στη ζωή της εκκλησιαστικής κοινότητας αποτέλεσε ταυτόχρονα και τη βάση για έναν Οικουμενικό Διάλογο. Η ορθή προσέγγιση της Εκκλησιολογίας είναι γεγονός ύψιστης σημασίας για την αλήθεια και την ενότητα της Εκκλησίας.

Η οικονομία του Χριστού και το έργο του Αγίου Πνεύματος αποτελούν το βασικό κορμό της χριστιανικής αλήθειας και ζωής. Οποιαδήποτε δυσαρμονία στη σχέση μεταξύ Χριστολογίας και Πνευματολογίας αλλά και στο ιδιαίτερο περιεχόμενό τους, αυτονόητα επιφέρει άμεσες επιπτώσεις στη θεώρηση του Μυστηρίου της Εκκλησίας.

Οι διαφορετικές αντιλήψεις μεταξύ της Ανατολικής και Δυτικής Εκκλησίας, όσο αναφορά τις σχέσεις Χριστολογίας και Πνευματολογίας εξηγούν και καθορίζουν το σύνολο σχεδόν των εκκλησιαστικών και θεολογικών τους διαφορών.

Η θεολογική παράδοση του χριστιανικού κόσμου της Δύσης είχε ήδη από τους πρώτους αιώνες την τάση να παρουσιάζει τη ενότητα των προσώπων της Αγίας Τριάδας με τρόπο, που καθιστούσε προβληματική τη διατήρηση της ιδιαιτερότητάς τους ως προσώπων. Επίσης, αντίθετα με την ορθόδοξη θεολογία που παρουσίαζε την τριαδική ενότητα σε επίπεδο κοινότητας προσώπων, η δυτική θεολογία τοποθετούσε την ενότητα του Τριαδικού Θεού σε επίπεδο ουσίας. Από τη θέση αυτή γεννήθηκαν διαφορετικές ερμηνείες, απόψεις και προσεγγίσεις των τριών Προσώπων της Αγίας Τριάδας και δημιουργήθηκαν διάφορες εκτροπές στην Εκκλησιολογία¹.

Στην εργασία που ακολουθεί επιχειρούμε να προσδιορίσουμε τα προβλήματα και τις εκτροπές που επιφέρουν στην Εκκλησιολογία, ο χριστομονιστικός και πνευματομονιστικός προσανατολισμός της. Γίνεται επίσης αναφορά στους λόγους για τους οποίους πιστεύουμε ότι είναι αναγκαία μια συνθετική θεώρηση της Χριστολογίας και Πνευματολογίας στο πεδίο της Εκκλησιολογίας και στο πόσο απαραίτητη προϋπόθεση θεωρείται η μεταξύ τους ισορροπη σχέση, στην πραγματικότητα της Εκκλησίας μέσα από το τριαδολογικό πλαίσιο.

1. Γ. Μαντζαρίδη, *Κοινωνιολογία του Χριστιανισμού*, (Θεσσαλονίκη: Π. Πουρναρά, 1985³) 137

Κεφάλαιο 1^ο

1.1. Χριστομονισμός

Η Δυτική Χριστιανοσύνη στο σύνολό της έστρεψε όλη της την προσοχή στο πρόσωπο του Χριστού, υποβιβάζοντας το τρίτο πρόσωπο της Αγίας Τριάδας, το Άγιο Πνεύμα, σ' ένα δευτερεύοντα βοηθητικό ρόλο. Κατά συνέπεια, το Άγιο Πνεύμα μέσα από την οπτική γωνία του Χριστομονισμού, γίνεται μια δύναμη την οποία διαχειρίζεται αποκλειστικά ο Χριστός ή ο θεσμικός παρατηρητής του.

Αντίθετα, η Ορθόδοξη Θεολογία διδάσκει ότι η εκπόρευση του Αγίου Πνεύματος γίνεται μόνο από τον Πατέρα. Ο Πατέρας είναι η πηγή, η αρχή και η αιτία του Αγίου Πνεύματος. Ο Μ. Βασίλειος για να υπογραμμίσει την παραπάνω άποψη, παρουσιάζει το Άγιο Πνεύμα σαν την «αναπνοή» του Πατρός, η οποία αιωνίως εκπορεύεται απ' Αυτόν².

Αυτή τη διδασκαλία, όπως λέει κι ο ιερός Φώτιος, παρέλαβε η Εκκλησία από τον ίδιο τον Κύριο, τους μαθητές και Αποστόλους Του. Την ίδια όμως διδασκαλία μάς μεταφέρει και όλη η χορεία των αγίων Πατέρων της Εκκλησίας. Πριν από τον Ιερό Φώτιο, οι Πατέρες δεν είχαν ασχοληθεί συστηματικά με το θέμα της εκπορεύσεως του Αγίου Πνεύματος γιατί αυτό το θέμα άρχισε να μας απασχολεί μετά τον Θ' αιώνα. Κι αυτό λόγω της εμμονής της Δυτικής Εκκλησίας να εισαγάγει στο Σύμβολο της Πίστεως το Filioque³.

Οι ορθόδοξοι θεολόγοι πολεμώντας τις απόψεις των Δυτικών περί Filioque, τονίζουν ότι το Άγιο Πνεύμα εκπορεύεται μονάχα από τον Πατέρα και υποστηρίζουν ότι η διδασκαλία αυτή των Δυτικών καταργεί το δόγμα της Μοναρχίας στη Θεότητα και υποβιβάζει το Άγιο Πνεύμα εισάγοντας τη δυαρχία στην Τριάδα. Επίσης αναιρούν και την άποψη που θέλει το Άγιο Πνεύμα να εκπορεύεται τόσο από τον Πατέρα όσο και από τον Υιό. Η άποψη αυτή, υπογραμμίζει ο Ιωάννης Φουρνής, υποβιβάζει το Άγιο Πνεύμα γιατί ενώ τα άλλα δύο Πρόσωπα εκπορεύουν το Άγιο Πνεύμα τούτο δεν έχει τι να εκπορεύσει. Και έτσι στερείται της φυσικής δόξας που έχει ως ομοούσιο των άλλων Προσώπων⁴.

Μέσω της διδασκαλίας αυτής της Δυτικής Εκκλησίας, αναιρείται επίσης και η Τελειότητα του Πατέρα στο θέμα της εκπορεύσεως του Αγίου Πνεύματος, αφού διδάσκει ότι το Άγιο Πνεύμα εκπορεύεται και από τον Υιό αντίθετα με την Ορθόδοξη Εκκλησία που πρεσβεύει ότι είναι «ίδιο» μόνο του Πατέρα, χωρίς τη βοήθεια του Υιού. Η Ανατολική Θεολογία για να μην πέσει σε σύγχυση και υποτίμηση οποιασδήποτε υπόστασης έχει ως βάση της Τριαδολογίας της το Πρόσωπο και όχι την Ουσία, αντίθετα από τη Δυτική που πρεσβεύει ότι αφετηρία της Τριαδολογίας της είναι η Ουσία, πράγμα που την οδήγησε στη σύγχυση Προσώπων και ιδιωμάτων.

2. Μ. Ορφανού, *Ερμηνεία Πατέρων-Πατερική Θεολογία*, (Αθήνα: Εθνικό και Καποδιστριακό Πανεπιστήμιο Αθηνών, 1994) 44

3. Κοσμά Λαμπρινού, στη διαδικτυακή τοποθεσία: <http://www.zoiforos.gr>

4. Κοσμά Λαμπρινού, *ό.π.*

Ότι ισχύει για την Αγία Τριάδα γενικά, ισχύει εξ ίσου και για το Άγιο Πνεύμα. Η μοναρχία στη θεότητα αποτελεί τη βασική προϋπόθεση των σχέσεων των Θείων Προσώπων στην Αγία Τριάδα. Ο Πατέρας είναι η μοναδικά πηγή και αιτία της Θεότητας. Με τη θέση αυτή αποκρούεται η εισαγόμενη με το Filioque από τους Δυτικούς δυαρχία στην Τριάδα, που οφείλεται στη σύγχυση των υποστατικών ιδιωμάτων.

Τα τρία Θεία Πρόσωπα έχουν κοινή Ουσία, Φύση και Δόξα. Οι υποστάσεις τους και μόνο αυτές τα κάνουν να διακρίνονται μεταξύ τους. Τα τρία αυτά πρόσωπα είναι ο Πατέρας που αποτελεί την αρχή και την αιτία των άλλων δύο υποστατικών Προσώπων, του Υιού και του Αγίου Πνεύματος. Κατ' αυτόν τον τρόπο ό,τι είναι ενιαίο στην Αγία Τριάδα είναι συγχρόνως και κοινό. Οι τρεις υποστάσεις, αν και μετέχουν στην κοινή Ουσία, διαφέρουν εν τούτοις μεταξύ τους με τα υποστατικά ιδιώματα.

Η Ορθόδοξη άποψη θεωρεί ως αρχή και πηγή των δύο άλλων υποστάσεων το Πρόσωπο και όχι τη Φύση του Πατέρα. Ο Θεός Πατέρας είναι η μόνη αιτία και μοναδική «αρχή» και «ρίζα» των προσώπων της Αγίας Τριάδος. Η ιδιότητα της αιτίας του Πατέρα είναι υποστατική και ανήκει μόνο στον Πατέρα. Αν πούμε ότι το Άγιο Πνεύμα εκπορεύεται και απ' τον Υιό παραδεχόμαστε δυο αιτίες: τον Πατέρα και τον Υιό. Αν γίνει όμως κάτι τέτοιο καταργείται η Μοναρχία στη Θεότητα και εισάγεται η Δυαρχία που οδηγεί στη διθεΐα. Ακολουθώντας τους Καππαδόκες Πατέρες και τον ιερό Φώτιο κι ο Ιωάννης Φουρνής δέχεται ότι το Άγιο Πνεύμα εκπορεύεται μόνο απ' τον Πατέρα, γιατί έτσι μόνο δεν συγχέονται τα φυσικά και υποστατικά ιδιώματα στην Αγία Τριάδα. Εάν ο Υιός εκπορεύει το Άγιο Πνεύμα μαζί με το Πατέρα οικειοποιείται κάτι που το έχει μόνον ο Πατέρας. Έτσι γίνεται μέτοχος της Πατρικής υποστάσεως και αντί για την μία αιτία της Θεότητας, που είναι ο Πατέρας, έχουμε δύο αίτια. Με τον τρόπο αυτό συγχέεται το «ίδιον» των υποστάσεων και προσβάλλεται η Τριαδική ενότητα των Προσώπων⁵.

Η παράδοση που επικρατεί στην Ανατολή για να αποφύγει τη σύγχυση των υποστάσεων, διακρίνει σαφώς τους υποστατικούς χαρακτήρες, οι οποίοι ανήκουν σε κάθε ένα Θείο Πρόσωπο και τους χαρακτήρες που ανήκουν στη φύση. Και κατά συνέπεια είναι κοινοί στα τρία Θεία Πρόσωπα. Αντίθετα η Δυτική Θεολογία, ξεκινώντας από διαφορετικές προϋποθέσεις, εισήγαγε κάτι το απρόσωπο στις σχέσεις και την προέλευση των υποστάσεων.

Εάν υποθέσουμε ότι ο Πατέρας εκ φύσεως και όχι εξ υποστάσεως εκπορεύει το Άγιο Πνεύμα, τότε, επειδή η Φύση είναι κοινή και στα τρία Θεία Πρόσωπα, όχι μόνο ο Υιός θα μπορούσε να εκπορεύει το Άγιο Πνεύμα αλλά και το ίδιο το Πνεύμα θα μπορούσε να εκπορεύει άλλο πρόσωπο ή και να συμμετέχει στην προσωπική του εκπόρευση. Αυτό όμως οδηγεί σε σύγχυση των υποστάσεων. Οδηγεί στο Σαβελλιανισμό. Διαμελίζεται το Άγιο Πνεύμα με την αυτοεκπόρευση Του και με το Filioque της Δυτικής Εκκλησίας σχετικοποιούνται τα Πρόσωπα και συγχέονται οι ιδιότητες των υποστάσεων. Αντίθετα η Ορθόδοξη διδασκαλία της εκπόρευσης του Αγίου Πνεύματος μόνο εκ του Πατρός, αποκλείει κάθε αιρετική απόκλιση και διασφαλίζει την ορθόδοξη πίστη⁶.

5. Κοσμά Λαμπρινού, ό.π.

6. Κοσμά Λαμπρινού, ό.π.

Παράλληλα, όμως, με την «καθ' ύπαρξιν» εκπόρευση του Αγίου Πνεύματος από τον Πατέρα, έχουμε και την «κατ' ενέργειαν» εκπόρευση από τον Πατέρα και τον Υιό, που κι αυτή είναι εξ ίσου σημαντική.

Εκτός από τη διάκριση Ουσίας-υποστάσεις, στην ορθόδοξη παράδοση έχουμε και την διάκριση μεταξύ της αμέθεκτης κοινής Ουσίας και της μεθεκτής κοινής Ενέργειας. Σύμφωνα με τη διάκριση αυτή ο Πατέρας είναι η μόνη αρχή της Τριάδος και η Αγία Τριάδα είναι η κοινή αρχή των κτισμάτων. Η Παράδοση της Ανατολής δέχεται ότι το Άγιο Πνεύμα στην προαιώνια ύπαρξή Του εξαρτάται μόνο απ' τον Πατέρα, ενώ στις αποστολές Του προς τον κόσμο εξαρτάται και απ' τον Υιό⁷.

Η τριαδικότητα του απρόσιτου κατά την ουσία και του προσιτού κατά τις ενέργειες στην κτίση και στην ιστορία του Θεού, κατά την ορθόδοξη εμπειρία και θεολογία, είναι αποτυπωμένη στις θεοφάνειες της αποκάλυψης. Σ' αυτές ο ορθόδοξος φιλόλογος βλέπει καθαρά και ξάστερα την Τριάδα, στην αΐδια ύπαρξη και στην οικονομική της φανέρωση, ως κοινωνία και δράση προσώπων, δίχως ανταγωνιστικότητα και πολυαρχία. Η ενότητα και η σωτηρία του ανθρώπου, και γενικά όλης της κτίσης και της ιστορίας δεσπόζει αποκλειστικά σ' αυτήν τη θεώρηση. Το Filioque διασαλεύει αυτήν ακριβώς την τάξη και την κίνηση. Η Ρωμαιοκαθολική Εκκλησία με την υποτίμηση του ρόλου του Αγίου Πνεύματος και την επιβολή του Filioque εξυπηρέτησε τη συγκεντρωτική, καθαρά χριστοκεντρική, αποστολική φιλοσοφία της. Η ελευθερία του πνεύματος και η ποικιλία των χαρισμάτων έλειψαν από την Εκκλησιολογία και φυσικά από τη ζωή της Εκκλησίας⁸.

Η διδασκαλία του Filioque προσέδωσε στο Πνεύμα τον χαρακτήρα μιας σχεδόν απρόσωπης δύναμης, της οποίας αποκλειστικός διαχειριστής ήταν ο Χριστός, διαμορφώνοντας έτσι στην Εκκλησιολογία ένα είδος χριστομονισμού, με άμεσες και συγκεκριμένες ποιμαντικές και θεολογικές επιπτώσεις. Έτσι η Εκκλησία αποκόπτεται από την Πνευματολογία και γίνεται μια βιολογική προέκταση του Χριστού. Ο Ιησούς αφού ίδρυσε άπαξ δια παντός την Εκκλησία και εφόσον η δράση του Αγίου Πνεύματος δεν Τον καθιστά εσχατολογικά παρόντα μέσα στην Εκκλησία, οι ουσιώδεις ενέργειες και οι συστατικές ιδιότητες της Εκκλησίας τίθενται στην αποκλειστική δικαιοδοσία ενός θεσμοθετημένου εκπροσώπου του Χριστού. Αυτός ο εκπρόσωπος είναι ο πάπας, ο οποίος αναλαμβάνει τη θέση του απόντος από την ιστορία Χριστού, διασφαλίζοντας έτσι την ορατή ενότητα και παγκοσμιότητα της Εκκλησίας. Κι όπως ο Χριστός καθιδρύει την Εκκλησία Του και τη σφραγίζει με το Πνεύμα Του, το ίδιο κι ο πάπας, κάνοντας χρήση του πρωτείου του, φροντίζει για την υπακοή της Εκκλησίας στο Χριστό. Κατά συνέπεια το Άγιο Πνεύμα εμφανίζεται να συνεπικουρεί στη διαφύλαξη της ιεραρχικής τάξης που εγκαινίασε ο Χριστός προς όφελος του επίγειου αντιπροσώπου Του⁹.

7. Κοσμά Λαμπρινού, ό.π.

8. Ν. Ματσούκα, *Δογματική και Συμβολική Θεολογία Β*, (Θεσσαλονίκη: Π. Πουρνάρα, 1999) 135

9. Κ. Αγορά, Στ. Γιαγκάζογλου, Π. Ν. Λουδοβίκου, Στ. Φωτίου, *Δόγμα, Πνευματικότητα και Ήθος της Ορθοδοξίας*, (Πάτρα: ΕΑΠ, τόμος Α, 2002) 181

Όπως έχει υποστηρίξει ο Βλ. Λόσσκυ και έχει γίνει έμμεσα παραδεκτό και από σύγχρονους ρωμαιοκαθολικούς θεολόγους (όπως π.χ. ο Υ. Congar), οι συνέπειες της περιττής προσθήκης του Filioque στο Σύμβολο της Πίστεως ήταν καταλυτικές, αφού σταδιακά η Εκκλησία από χαρισματική κοινωνία μεταβλήθηκε σε καθιδρυματικό θεσμό κι έτσι το χάρισμα υποβαθμίστηκε προς όφελος του θεσμού, η εσωτερική ελευθερία υποχώρησε για χάρη της έξωθεν επιβαλλόμενης αυθεντίας, το προφητικό στοιχείο υποκαταστάθηκε από μια νομικιστική αντίληψη, η μυστική διάσταση έδωσε τη θέση της στο σχολαστικισμό, το λαϊκό στοιχείο απομονώθηκε και διαχωρίστηκε από τον κλήρο, η γενική ιεροσύνη υποκαταστάθηκε από τη χειροτονημένη ιεραρχία, και τέλος η σύνοδος των επισκόπων αντικαταστάθηκε από το πρωτείο του πάπα¹⁰.

Ακόμη πιο τραγικές για την Εκκλησία στη Δύση ήταν οι συνέπειες του εξοβελισμού της επικλήσεως του Αγίου Πνεύματος από τη μυστηριακή έκφραση της Εκκλησίας, την ευχαριστιακή δηλαδή σύναξη των πιστών. Ήταν η κορυφή του παγόβουνου μιας ιστορικής αντίληψης που είχε σαν αποτέλεσμα τη σταδιακή μετατροπή της Εκκλησίας (ως λαού του Θεού, ως σώματος Χριστού, και ως κοινωνίας αγίων) σε ένα είδος σακραμενταλιστικής θρησκείας.

Η λατινική θεολογία, ταυτίζοντας ουσία και ενέργεια στο Θεό, συγχέει πρώτα ουσία και υποστάσεις (υποστατικά ιδιώματα) και δεύτερον την κοινή Ουσία και Ενέργεια με τα φυσικά ιδιώματα. Αυτή η σύγχυση οδηγεί αναπόφευκτα στο Filioque. Η Εκκλησία δε δομείται σε σχέση με το έργο του Αγίου Πνεύματος, αλλά συνιστά μια ιστορική και δεδομένη προέκταση του Ιησού Χριστού στη βάση μιας διαδοχής. Δημιουργούνται έτσι πολωτικές αντιθέσεις μεταξύ θεσμού και χαρισμάτων κι ο απών Χριστός από την ιστορία αντικαθίσταται από έναν ιστορικό τοποτηρητή που απαιτεί πρωτεία παγκοσμιοτήτας και αλαθήτου.

Αντίθετα η διάκριση ουσίας και ενέργειας της Ορθόδοξης Θεολογίας, κάτω απ' το φως της ανατολικής παράδοσης επιλύει το πρόβλημα του Filioque, αποτρέπει την πλάνη του και διασφαλίζει την ορθόδοξη πίστη και αλήθεια.

Κεφάλαιο 2^ο

2.1. Πνευματομονισμός

Για την αντιμετώπιση του χριστομονισμού της Δυτικής θεολογίας, ορισμένοι ορθόδοξοι θεολόγοι προέβαλαν με ομολογιακή νοοτροπία τον πνευματολογικό παράγοντα, ως το ιδιάζον χαρακτηριστικό της ορθόδοξης Εκκλησίας. Άτομα προσκείμενα στον κύκλο στων ολαβόφιλων διανοούμενων και θεολόγων, φανερώνουν μια σαφή προτίμηση της Πνευματολογίας έναντι της Χριστολογίας και υποστηρίζουν την αυτονομία το Αγίου Πνεύματος.

10. «Η Ορθόδοξη Εκκλησία και η αναζήτηση της Ορθόδοξης ενότητας», στη διαδικτυακή τοποθεσία: <http://users.auth.gr/~pv/orath%20enothta.htm>

Ο ρωσικής καταγωγής και διάσημος θεολόγος της διασποράς Βλ. Λόσσκυ υποστήριξε την ανεξάρτητη και διακεκριμένη οικονομία του Πνεύματος από εκείνη του Χριστού και επιχείρησε τη θεολογική συστηματοποίηση των παραπάνω τάσεων¹¹. Ο Χριστός με τα λειτουργήματα, τα Μυστήρια, την ιεραρχία κι όλες της θεσμικές δομές της εκκλησιαστικής ζωής, εξασφαλίζει την ενότητα της φύσης του Σώματος της Εκκλησίας. Το Άγιο Πνεύμα με τις επιφοιτήσεις του απεργάζεται τη διαφορετικότητα και την πληρότητα των πολλαπλών ανθρωπίνων προσώπων.

Κατ' αυτό τον τρόπο γίνεται ένας διαχωρισμός ανάμεσα στη Χριστολογία που θεμελιώνει τα Μυστήρια και την Πνευματολογία που προσφέρει τη θέωση ως σκοπό της ασκητικής ζωής. Αν όμως δεχτούμε αυτή την άποψη τότε θα πρέπει επίσης να πιστέψουμε ότι στο ξεχωριστό έργο του Αγίου Πνεύματος αναφέρεται κατ' αποκλειστικότητα όλος ο δυναμισμός της Εκκλησίας κι ότι η κεφαλή της, που είναι ο Χριστός, εμφανίζεται σαν απούσα από τη ζωή της. Στο Χριστό ανάγεται οποιαδήποτε αναγκαστική και υποχρεωτική μορφή της Εκκλησίας αντίθετα με το Άγιο Πνεύμα που εμπνέει κάθε ελεύθερη και υποκειμενική διάσταση. Ως Εκκλησία, κατά συνέπεια, θεωρείται «η κοινωνία των χαρισματούχων»¹².

Δεν είναι λίγοι οι ορθόδοξοι θεολόγοι που αποδέχονται τις απόψεις του Βλ. Λόσσκυ, για να αποτρέψουν τους κινδύνους και να καλύψουν τα κενά που απορρέουν από τη χριστομονιστική προσέγγιση της Εκκλησιολογίας.

Όμως κάθε επιχειρούμενη υπαγωγή των Μυστηρίων, της ιεραρχίας κι όλων των λειτουργημάτων αποκλειστικά και μόνο στη σφαίρα της Χριστολογίας και κάθε πνευματικότητας, στοχασμού, ασκητικής ζωής και πορείας προς τη θέωση στη σφαίρα της Πνευματολογίας, εκφράζει μια θεολογική σύγχυση και μεταβάλλει σε «χαρισματική κοινωνιολογία» το ρόλο της ορθόδοξης Εκκλησίας¹³.

Είναι παραπλανητικό να ανάγουμε την οργανική άποψη της Εκκλησίας (το υποχρεωτικό της μέρος) στο Χριστό και την προσωπική άποψη (το ελεύθερο μέρος) να την εντάσσουμε στο έργο του Αγίου Πνεύματος λέει χαρακτηριστικά ο Φλωρόφσκι. Όπως επίσης είναι το ίδιο παραπλανητικό να μιλάμε για τη χριστολογική δομή της Εκκλησίας και να αποδίδουμε τον όλο δυναμισμό της στο Άγιο Πνεύμα. Κι αυτό ακριβώς είναι που προσπαθεί να υποστηρίξει ο Βλ. Λόσσκυ. Ότι δηλαδή η Εκκλησία ως σώμα Χριστού είναι μια στατική, ασάλευτη δομή και μόνο όσο αφορά τη πνευματικότητά της έχει δυναμικό χαρακτήρα¹⁴.

Αυτή όμως η άποψη, μας οδηγεί στο συμπέρασμα ότι ο Χριστός δεν είναι δυναμικά παρών στην Εκκλησία. Ο επαυξημένος ρόλος του Αγίου Πνεύματος δεν είναι δυνατό να οδηγήσει σ' ένα τύπο Εκκλησιολογίας δίχως χριστολογικά θεμέλια. Δίχως το πρόσωπο και το έργο του Χριστού στο κέντρο της εκκλησιαστικής ζωής, όσο μεγάλη κι αν είναι η επίκληση του Αγίου Πνεύματος, δεν μπορεί να εξασφαλιστεί η εκκλησιολογική πληρότητα.

11. Κ. Αγορά, Στ. Γιαγκάζογλου, Π. Ν. Λουδοβίκου, Στ. Φωτίου, *Δόγμα, Πνευματικότητα και Ήθος της Ορθοδοξίας*, (Πάτρα: ΕΑΠ, τόμος Α, 2002) 183

12. Κ. Αγορά, Στ. Γιαγκάζογλου, Π. Ν. Λουδοβίκου, Στ. Φωτίου, *ό.π.*, σ.183

13. Γ. Φλωρόφσκι, *Θέματα Ορθόδοξου Θεολογίας*, (Αθήνα: Άρτος ζωής, 1973) 182

14. Γ. Φλωρόφσκι, *ό.π.*, σσ. 186-187

Οι προσωπικές συναντήσεις των πιστών με το Χριστό μπορούν να συντελεστούν μόνο μέσα «στην κοινωνία του Αγίου Πνεύματος και δια της χάριτος του Κυρίου ημών Ιησού Χριστού»¹⁵.

Οι θέσεις του Βλ. Λόσσκυ και κυρίως αυτές που αναφέρονται στις δύο οικονομίες, την οικονομία του Υιού και την οικονομία του Αγίου Πνεύματος, χρήζουν ιδιαίτερης μελέτης και προσοχής. Με βάση την άποψη του Φλωρόφσκυ δεν μπορεί να γίνει λόγος για οικονομία του Αγίου Πνεύματος, διότι όλη την ένσαρκη οικονομία ανακεφαλαιώνει ο Χριστός. Το Άγιο Πνεύμα στην οικονομία συγκεντρώνει το έργο του στο πρόσωπο του Χριστού. Κατά συνέπεια είναι αδύνατο να γίνει λόγος περί ενεργειών του Αγίου Πνεύματος, έξω από το γεγονός του Χριστού¹⁶.

Κάθε απόπειρα μείωσης του χριστολογικού χαρακτήρα της διδασκαλίας της Εκκλησίας, επισείει σοβαρούς κινδύνους σύμφωνα με το Γεώργιο Φλωρόφσκυ, ο οποίος διατείνεται ότι καμία συνεπής Εκκλησιολογία δεν μπορεί να οικοδομηθεί, χωρίς η κεντρική θέση του Ιησού, του Ενσαρκωθέντα Κυρίου και Βασιλέα της Δόξας να γίνει ανεπιφύλακτα παραδεκτή¹⁷.

Κεφάλαιο 3^ο

3.1. Σύνθεση Χριστολογίας και Πνευματολογίας

Η θεολογική νοοτροπία της Δύσης επηρεασμένη από τους κοινωνικούς, πολιτικούς, ανθρωπιστικούς, πολιτιστικούς και κοινωνιολογικούς παράγοντες της εποχής, προτίμησε ένα είδος αυτόνομης από το έργο του Αγίου Πνεύματος Χριστολογίας. Αντίθετα, στην ορθόδοξη Ανατολή αποδόθηκε από την αρχή μια εξέχουσα θέση στη Πνευματολογία. Η ανάπτυξη της ορθόδοξης θεολογίας συνοδεύτηκε από ένα δραματικό και γιγάντιο αγώνα εναντίων των ποικιλώνυμων αιρέσεων. Για την αντιμετώπιση του χριστομονισμού της Δυτικής σκέψης, αρκετοί εξ' Ανατολής θεολόγοι παρέταξαν την τάση μιας πνευματοκρατικής εκτροπής, ως ακραίας εσχατολογίας και προέβαλαν με ομολογιακή νοοτροπία τον πνευματολογικό παράγοντα ως το ιδιάζον χαρακτηριστικό της Ορθοδοξίας. Η διαφορετική οπτική γωνία μέσα από την οποία οι δύο πλευρές είδαν την εκκλησιολογία, οδήγησε σταδιακά στη ριζική αντίθεση και ρήξη των δύο Εκκλησιών και καθόρισαν το σύνολο σχεδόν των θεολογικών και εκκλησιαστικών τους διαφορών .

15. Γ. Φλωρόφσκυ, *ό.π.*, σ. 186

16. Γ. Φλωρόφσκυ, *Το σώμα του ζώντος Χριστού*, ελλ. μετ. Ι. Κ. Παπαδόπουλου (Αθήνα: Αρμός, 1999) 147

17. Γ. Φλωρόφσκυ, *Θέματα Ορθόδοξου Θεολογίας*, (Αθήνα: Άρτος ζωής, 1973) 187

Η ορθή σχέση Χριστολογίας και Πνευματολογίας στην Εκκλησιολογία σημαίνει την ορθή σύνθεση ως διαλεκτική σχέση μεταξύ Ιστορίας και Εσχάτων. Μία απόλυτα χριστομονιστική, προσέγγιση της Εκκλησίας διατρέχει τον κίνδυνο της εκκοσμίκευσης όπως έγινε στο δυτικό Χριστιανισμό, ενώ μία πνευματομονιστική θεώρηση διαμορφώνει μια διχοτομιστική πνευματικότητα της Εκκλησίας, ερήμην ή κατ' αντίθεση προς τον κόσμο και την Ιστορία, όπως είναι το παράδειγμα της χριστιανικής Ανατολής. Ο ρόλος του Αγίου Πνεύματος δεν είναι δυνατό να οδηγήσει σε έναν τύπο Εκκλησιολογίας, δίχως χριστολογικά θεμέλια. Ο Χριστός δεν αντιπροσωπεύει στη ζωή της Εκκλησίας την αντικειμενική και αναγκαστική όψη της Ιστορίας, σ' αντίθεση με την υποκειμενική, ελεύθερη και εσχολογική διάσταση την οποία εμπνέει το Άγιο Πνεύμα. Η οργανική σύνθεση και αμοιβαιότητα μεταξύ Χριστολογίας και Πνευματολογίας αναδεικνύει την Εκκλησία ως Σώμα του Χριστού, που προσλαμβάνει τον κόσμο μέσα στην Ιστορία, προγεύεται και προσδοκά την έλευση των εσχάτων, αλλά και εικονίζει με τη δομή και τη ζωή της τη ζωή της Βασιλείας.

Υπάρχουν πολλές εξηγήσεις για τη διαφορετική σχολαστική θεολογική μεθοδολογία μεταξύ Ανατολής και Δύσης. Επίσης είναι γνωστό ότι κάθε σχολαστική θεολογία μπορεί να υιοθετήσει και να θεμελιώσει θεωρίες όπως το Filioque ή ελιστικές και ατομοκρατικές τάσεις. Η Εκκλησιολογία όμως και κατά συνέπεια το γεγονός της Εκκλησίας θα πρέπει να πηγάζει μέσα από την κοινωνία των Προσώπων της Αγίας Τριάδας και να έχει αφετηρία αλλά και κατάληξη το ίδιο το Μυστήριο του Τριαδικού Θεού¹⁸.

Η θεολογία θα πρέπει να μένει πιστή στην παράδοση της μοναρχίας της τριουπόστατης μονάδας, στην κοινωνία των ομότιμων προσώπων, στην άμεση επικοινωνία του Θεού με τον κόσμο διαμέσου των ενεργειών και στη διάκριση ουσίας και ενέργειας. Οποιαδήποτε ταύτιση ουσίας και ενέργειας και η αποδοχή της επικοινωνίας του Θεού με τον κόσμο διαμέσου κτιστών μεσαζόντων, εύκολα μπορεί να ταυτίσει την αΐδια εκπόρευση από τον Πατέρα και τη χρονική πέμψη της ενέργειας του Αγίου Πνεύματος διαμέσου της κοινής βούλησης των τριών προσώπων και να οδηγήσει στη διδασκαλία του Filioque¹⁹.

Στο τριαδολογικό πλαίσιο λοιπόν, η Εκκλησία ως το πλήρες Σώμα του Χριστού θα πρέπει να έχει ως κέντρο της τη Χριστολογία και να συνδέεται οργανικά με την Πνευματολογία. Και μολονότι η Εκκλησία είναι σώμα Χριστού δε θα πρέπει να κυριαρχεί κανένας χριστομονισμός και χριστοκεντρισμός στην Εκκλησιολογία διότι ακριβώς υπάρχει η σχέση τριαδικής κοινωνίας και κτίσης. Κάθε πρόσωπο της Αγίας Τριάδας, ο Πατέρας, ο Υιός και το Άγιο Πνεύμα, αναγνωρίζεται ως τέλειος Θεός. Οι διακρίσεις ανάμεσα στα πρόσωπα της Τριάδας δεν θα πρέπει να είναι διακρίσεις κατοχής, αλλά διακρίσεις σχέσεων. Κάθε πρόσωπο υπάρχει όχι με τον αποκλεισμό των άλλων προσώπων, αλλά με την άρνηση να κατέχει τη φύση για τον εαυτό του.

18. Κ. Αγορά, Στ. Γιαγκάζογλου, Π. Ν. Λουδοβίκου, Στ. Φωτίου, *Δόγμα, Πνευματικότητα και Ήθος της Ορθοδοξίας*, (Πάτρα: ΕΑΠ, τόμος Α, 2002) 176

19. Ν. Ματσούκα, *Δογματική και Συμβολική Θεολογία Β*, (Θεσσαλονίκη: Π. Πουρνάρα, 1999) 140

Ο τρεις υποστάσεις δεν αποτελούν τρία μέρη της μιας φύσης, αλλά καθεμιά απ' αυτές περιέχει ολόκληρη τη φύση και αποτελεί το όλο, γιατί δεν έχει τίποτε για τον εαυτό του.

Γι' αυτό και η αγάπη των τριών προσώπων δεν υπάρχει ως εκδήλωση ανάγκης, αλλά ως έκφραση πληρότητας. Το ομοούσιο και αδιαίρετο των θείων Προσώπων αποτελεί τη δογματική διατύπωση της ορθόδοξης πίστης²⁰.

Η πηγή κι ο προσανατολισμός του Μυστηρίου της Εκκλησίας προς την κοινωνία των Προσώπων της Αγίας Τριάδας, θα πρέπει να υπερβαίνει αντινομικά την ιστορία, πέρα από οποιοδήποτε ιστορικές, κοινωνικές και ανθρωπιστικές παραμέτρους. Ο χριστοκεντρικός χαρακτήρας της Εκκλησίας σε άρρηκτο σύνδεσμο με το ιδιαίτερο έργο του Αγίου Πνεύματος να καθορίζεται μέσα από το τριαδολογικό πλαίσιο. Οποιοδήποτε δίλημμα μεταξύ ενός χριστομονισμού ή πνευματομονισμού στην Εκκλησιολογία υπερβαίνεται με την ιδιάζουσα συμβολή καθενός από τα πρόσωπα της Αγίας Τριάδας στο γεγονός της Εκκλησίας. Η ασύγχυτη αμοιβαιότητα Χριστολογίας και Πνευματολογίας, που θεμελιώνεται στο Μυστήριο της Αγίας Τριάδας, δείχνει ότι ο Χριστός και το Πνεύμα είναι αμοιβαία οι συντελεστές της αυθεντίας και ελευθερίας, της ενότητας και της ποικιλίας στη ζωή της Εκκλησίας.

Η εν Χριστό ένωση των πιστών στο Σώμα της Εκκλησίας διενεργείται, βιώνεται και εκφράζεται δια του Αγίου Πνεύματος. Αντίστοιχα η δράση του Αγίου Πνεύματος συντελεί στην ενσωμάτωση στο Χριστολογικό Μυστήριο. Αυτή η συνθετική θεώρηση συναρμόζει την ευχαριστιακή με τη θεραπευτική προσέγγιση της Εκκλησιολογίας προλαμβάνοντας τις οποιοδήποτε εκτροπές²¹.

20. **Ι. Γ. Μαντζαρίδη**, *Κοινωνιολογία του Χριστιανισμού*, (Θεσσαλονίκη: Π. Πουρναρά, 1985³)

21. **Κ. Αγορά, Στ. Γιαγκάζογλου, Π. Ν. Λουδοβίκου, Στ. Φωτίου**, *Δόγμα, Πνευματικότητα και Ήθος της Ορθοδοξίας*, (Πάτρα: ΕΑΠ, τόμος Α, 2002) 184

Συμπερασματικά

Σήμερα περισσότερο από ποτέ κρίνεται αναγκαίος ένας γόνιμος θεολογικός διάλογος καθώς επίσης και η σύνθεση της Ανατολικής και της Δυτικής πνευματικότητας και θεολογίας. Όπως υποστήριζε ο πατήρ Γ. Φλωρόφσκυ η καθολικότητα της Εκκλησίας πρέπει να περικλείει και την Ανατολή και τη Δύση²². Μια δυναμική τους συνάντηση εκτός από τον εμπλουτισμό των δύο παραδόσεων θα επιφέρει και την αναγκαία ισορροπία μεταξύ:

- του ενός και των πολλών
- της Χριστολογικής και Πνευματολογικής θεώρησης της Εκκλησίας
- της δομής, που είναι απολύτως αναγκαία για τη συγκρότηση και τη διατήρηση της ενότητας του εκκλησιολογικού σώματος και του χαρίσματος, που είναι η απολύτως αναγκαία προϋπόθεση για τη συνέχισή του
- της ιστορίας και της κοινωνικής ευθύνης των χριστιανών από τη μια και της εσχατολογικής υπόστασης και διάστασης της Εκκλησίας από την άλλη.

Κι αν τα πρώτα εκφράζουν περισσότερο τη Δυτική Καθολική παράδοση και τα δεύτερα την Ανατολική Ορθόδοξη, θεωρούμε ότι υπάρχει περιθώριο αλληλοπαραχώρησης χωρίς ασφαλώς έκπτωσης της αλήθειας.

Αναμφισβήτητα ο οικουμενικός διάλογος βρίσκεται σήμερα σε ένα κρίσιμο σταυροδρόμι. Η δυτική θεολογική σκέψη, καθολική και ευαγγελική, συνεχίζει να περιορίζει την Εκκλησία σε μια αποκλειστικά σχεδόν ιστορική πραγματικότητα, με αποτέλεσμα να παύει αυτή να αποτελεί έκφραση και γεγονός των εσχάτων και έτσι να γίνεται εικόνα και θεσμός του κόσμου τούτου. Αντίστροφα, η ορθόδοξη θεολογική προβληματική δε φαίνεται να απομακρύνεται από τον αποκλειστικά σχεδόν εσχατολογικό προσανατολισμό της, αποστασιοποιούμενη έτσι από την ιστορική πραγματικότητα. Η πρώτη συνεχίζει να τονίζει περισσότερο το «ήδη», και η δεύτερη το «ούπω» της Βασιλείας του Θεού²³. Βέβαια η δυναμική συνάντηση των δυο αυτών προσεγγίσεων δεν φαίνεται ακόμη στον ορίζοντα.

Ας ευχηθούμε ότι όλοι όσοι μετέχουν στον οικουμενικό διάλογο για την προσέγγιση των Εκκλησιών, θα οδηγηθούν με τη χάρη του Αγίου Πνεύματος στην επανένωσή τους. Διότι όπως πολύ όμορφα παρομοιάζει ο πατήρ Φλωρόφσκυ, η Ανατολή και η Δύση είναι δύο «σιαμαίες αδελφές» και δεν είναι δυνατή η αποκόλληση τους χωρίς να καταστραφεί η μία από τις δυο. Και καταλήγει λέγοντας ότι Ανατολή και Δύση ξεκίνησαν μαζί και δεν είναι δυνατό η μια χωρίς την άλλη να ολοκληρώσει την καθολικότητα της Εκκλησίας²⁴.

22. «Η Ορθόδοξη Εκκλησία και η αναζήτηση της Ορθόδοξης ενότητας», στη **διαδικτυακή τοποθεσία: <http://users.auth.gr/~pv/orath%20enothta.htm>**

23. Π. Βασιλειάδη, *Η Ορθοδοξία στο σταυροδρόμι*, (Θεσσαλονίκη: 1992) 125

24. Γ. Φλωρόφσκυ, *Το σώμα του ζώντος Χριστού*, ελλ. μετ. Ι. Κ. Παπαδόπουλου (Αθήνα: Αρμός, 1999) 149

Βιβλιογραφία

1. Αγορά Κ., Γιαγκάζογλου Στ., Λουδοβίκου Π. Ν., Φωτίου Στ., *Δόγμα, Πνευματικότητα και Ήθος της Ορθοδοξίας* (Πάτρα: ΕΑΠ, τόμος Α, 2002)
2. Βασιλειάδη Π., *Η Ορθοδοξία στο σταυροδρόμι* (Θεσσαλονίκη: 1992)
3. «Η Ορθόδοξη Εκκλησία και η αναζήτηση της Ορθόδοξης ενότητας», στη διαδικτυακή τοποθεσία: <http://users.auth.gr/~pv/orath%20enothta.htm>
4. Λαμπρινού Κοσμά, στη διαδικτυακή τοποθεσία: http://www.zoiforos.gr/logoizois/ioan_fournis.htm
5. Μαντζαρίδη Γ. , *Κοινωνιολογία του Χριστιανισμού* (Θεσσαλονίκη: Π. Πουρναρά, 1985³)
6. Ματσούκα Ν., *Δογματική και Συμβολική Θεολογία Β* (Θεσσαλονίκη: Π. Πουρναρά, 1999)
7. Ορφανού Μ., *Ερμηνεία Πατέρων-Πατερική Θεολογία* (Αθήνα: Εθνικό και Καποδιστριακό Πανεπιστήμιο Αθηνών, 1994)
8. Φλωρόφσκυ Γ., *Θέματα Ορθοδόξου Θεολογίας* (Αθήνα: Άρτος ζωής, 1973)
9. Φλωρόφσκυ Γ. , *Το σώμα του ζώντος Χριστού*, ελλ. μετ. Ι. Κ. Παπαδόπουλου (Αθήνα: Αρμός, 1999)
10. Y.Congar, *I Believe in the Holy Spirit*, 1983, σελ. 208, παραθέτοντας τη μελέτη του V. Lossky, *Orthodox Theology*.